

Т. О. Костюк, кандидат політичних наук, доцент,
старший науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії інтернаціоналізації
вищої освіти Київського університету
імені Бориса Грінченка

МЕХАНІЗМИ УПРАВЛІННЯ СУЧАСНОЮ ВИЩОЮ ОСВІТОЮ: ПЕРЕГЛЯД ДОКТРИНАЛЬНИХ ЗАСАД

Реалії сучасного буття виявилися занадто турбулентними для всіх галузей суспільно-політичного життя і управлінських процесів. Вища освіта не стала винятком: зміна політичних курсів, економічні рамки для урядів і державні курси на ізолювання за декларованої інтеграції похитнули ідеологічні основи вищої освіти. Не тільки основні цінності вищої освіти піддаються нападам, актуальність самих університетів ставиться під сумнів. Національні системи органів державного управління стикаються з проблемою вироблення інструментів для створення і збереження суспільної довіри до ЗВО на тлі сьогоднішньої багатовимірності трансформаційних процесів і невизначеності. Огляд цих ціннісно-орієнтованих змін у системі вищої освіти представлено у статті.

Ключові слова: державне управління, вища освіта, основні цінності, місія ЗВО, Європа, Україна.

T. O. Kostiuk. Administrative mechanisms of modern higher education: review of core principles

The realities of modern life turned out to be too turbulent for all branches of social and political life and administrative processes. Higher education was no exception: changes in politics, economic challenges for governments and state courses on isolation under declared integration shook the ideological foundations of higher education.

Now it is time to rethink university education and international bodies for higher education constantly insist that HEIs play an important role in the development of societies educating and bringing up responsible citizens, future leaders, administrative, political and business elite. Any initiative and appeal are taken into consideration not only by the HEIs' authorities, but by the public administration bodies to develop and implement solutions of the challenges the societies face today. Societal impact has become the guideline for all the state processes and the main task for the public administration. Meanwhile, along with the common understanding of the social well-being as a primary goal for all public activities there are undeniable processes influencing the States. Thus, such realities as migration, the emergence of new centers of power, wars shape the state policies in general and the educational sphere particularly. To avoid distortion of the university mission which is now being questioned due to the conditions above there is an urgent need to review core values of HEIs activity to ensure education and knowledge to be the global common goods. This is the multilevel task for the universities' leaders, for the public administration bodies busy with the higher education and for the supra-national bodies uniting universities to set up and implement the common policy for the modern higher education. Moreover, national systems of public administration are faced with the problem of developing ways to create and maintain public trust in HEIs against the backdrop of today's multidimensional transformational processes and uncertainty.

Key words: public administration, higher education, core values, university's mission, Europe, Ukraine.

Постановка проблеми. Сьогодні університети стикаються зі значними проблемами і невизначеністю через різницю в очікуваннях із боку внутрішніх (органів державного управління) і більш численних і різноманітних зовнішніх зацікавлених сторін (the stakeholders), зміною динаміки національної та міжнародної політики, посиленням конкуренції за студентський контингент на внутрішньому ринку та за іноземних студентів, фінансуваням, викликами, спричиненими інтернаціоналізацією, і швидкою еволюцією технологій і комунікацій.

© Т. О. Костюк, 2019

Ці проблеми впливають на університети в усьому світі незалежно від їхніх традицій, культур, стилів роботи та місій. Вони впливають як на традиційні колегіальні моделі, в яких академіки є найбільш впливовими, так і на університети, які є більш децентралізованими.

Засадничі цінності діяльності університету прописуються з моменту його створення і залишаються важливим інструментом державного управління у вирішенні актуальних проблем суспільства. Будь то традиційні чи більш фундаментальні цінності автономії та академічної свободи, соціальної відповідальності перед громадою або інші цінності, характерні для інституційних місій, цінності мають вирішальне значення для того, щоб допомогти університетам ідентифікувати себе, усвідомити свою роль у системі державно-політичних відносин.

Сучасна університетська освіта, що формує свою місію на підставі цінностей, стане важливим інструментом державного управління для створення і збереження суспільної довіри до ЗВО на тлі сьогоденної багатомірності трансформаційних процесів і невизначеності. У свою чергу, університети повинні чітко визначити свої цінності, зрозуміло донести їх до персоналу, студентів і зацікавлених сторін та продемонструвати, що їхні цінності інформують про практичну діяльність і процес прийняття рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Джерелом ініціювання змін парадигмальних засад діяльності університетів є міжнародні установи, які взяли на себе наднаціональні повноваження управління процесами у сфері вищої освіти. Зокрема, останнім часом (з 2018 року) Міжнародна асоціація університетів, Асоціація університетів Європи, Наглядова рада великої Хартії університетів ініціювали перегляд основних цінностей, якими керуються і яких дотримуються сучасні університети у своїй діяльності.

Така ініціатива виникла через те, що з моменту, коли прописувались установчі документи цих організацій і, власне, й сама Болонська декларація, пройшло 20-50 років, зазначені в них цінності як настанови для діяльності університетів зазнали змін і потребують оновлення. Щодо цінностей вищої освіти, звичайно, немає універсально узгодженого канону цінностей; однак очільники університетів з усього світу визначають основними провідними ідеї академічної свободи, інституційної автономії і суспільну відповідальність.

Отже, зважаючи на оглядовий характер статті у вигляді аналітичної записки щодо останніх ініціатив у сфері вищої освіти з огляду на спливання терміну реформ, визначеного в Болонській декларації (2020 рік), ми послуговуватимемося статутами Асоціації університетів Європи, Міжнародної асоціації університетів і Великою хартією університетів [1-3].

Метою статті є аналіз започаткованих міжнародними органами процесів із перегляду настановчих орієнтирів і базових цінностей для ЗВО та системи державного управління. На часі актуальним є перегляд доктринальних засад у галузі вищої освіти з огляду на зміну кон'юнктури ринку освітніх послуг, їх форм і методів, появу нових центрів формування запиту в галузі вищої освіти та інтернаціоналізації (Китай, Індія), експансію економічних тенденцій в освітньо-наукову та культурну сфери та механізми державного управління цими реаліями буття.

Виклад основного матеріалу. Національні стратегії розвитку вищої освіти потребують ефективної системи державного управління та наявності потужних методологічних центрів, що діють на базі провідних університетів цих країн. Такі провідні заклади вищої освіти, у свою чергу, прагнуть об'єднуватись для укладення єдиної регіональної (Європейської) чи/та світової політики в галузі вищої освіти і науки. Отже, у 1950 р. при ЮНЕСКО була заснована Міжнародна асоціація університетів (МАУ); 1988 року було підписано Велику хартію університетів з наступним створенням її Наглядової ради у 2001 р.; того ж, 2001, року унаслідок злиття Асоціації європейських університетів (*Association of European Universities*) та Конфедерації ректорських конференцій ЄС (*European Union Rectors' Conferences*) утворилась Асоціація університетів Європи.

Якщо говорити про ціннісні орієнтації, то в установчих документах Асоціації університетів Європи написано, що її члени «повністю підтримують цінності та принципи, закріплені в Magna Charta Universitatum, підписаній у Болоньї в 1988 році 388 ректорами університетів з усього світу» [3]. Проте за основу взято розроблену в 1950 р. візію ЮНЕСКО університетської місії, покладену в основу створення Міжнародної асоціації університетів. Зокрема, до цінностей вищої освіти було віднесено такі:

- академічну свободу, інституційну автономію та соціальну відповідальність на місцевому та глобальному рівнях;
- співпрацю та солідарність, засновані на взаємності інтересів і спільних вигод;
- толерантність до різних думок, свободу від політичного втручання;
- рівність у доступі та успіх у вищій освіті та відкритий доступ до знань;
- наукову цілісність і етичну поведінку як основи поведінки для всіх зацікавлених сторін у вищій освіті;
- вищу освіту та наукові дослідження в інтересах суспільства;
- якість навчання, досліджень і роз'яснення.

За більш ніж півстоліття реалії життя кардинально змінилися, що відобразилось на законодавстві про вищу освіту, змушуючи національні органи державного управління та наднаціональні структури по-новому регламентувати діяльність ЗВО. Деколонізація, поява нових членів на політичній карті світу, глобалізаційні тенденції та рух до уніфікації стали катализатором нових явищ і процесів у сфері вищої освіти. Інтернаціоналізація вищої освіти, розвиток академічної мобільності сформували запит на розширення та диференціацію освітніх послуг, вироблення спільних стандартів, вимог та унормування діяльності закладів вищої освіти. На порядку денному для університетів постало питання виховання культури відкритості, толерантності та діалогу шляхом пропаганди різноманітності серед студентів і персоналу, інтеграції біженців у соціумі. Набули особливої актуальності потреба виконання університетами громадянської ролі, сприяння соціальним і політичним процесам, вирішення суспільних проблем і сприяння сталому розвитку. Крім того, змінилися підходи до організації освітнього процесу, теоретико-орієнтоване навчання поступово було заміщене на поєднання аудиторного та самостійного опрацювання матеріалу, навчання стало більш студентоцентристським.

Самі ж студенти підсвідомо кидають виклик традиційній освіті, адже ми вже не живемо у світі інформаційної асиметрії, використання Інтернету розширює горизонти і пропонує набагато більше опцій, ніж викладач в аудиторії. Отже, університети – вже не єдині установи, які володіють інформацією, в чому раніше і полягала її роль. Широкомасштабні наслідки демократизації інформації тільки починають проявлятися. Значущість ступеня поступово зменшується, оскільки роботодавці надають із-поміж іншого додаткову перевагу творчим і критичним здібностям і навичкам спілкування аплікантів, а отже, протягом навчання студенти повинні створити портфель м'яких і трансферних навичок, які слугуватимуть їм у світі, що постійно змінюється. Отже, наразі фокус уваги органів державного управління освітніми процесами повинен зміститись із навчання професійним компетентностям (the hard skills) на виховання так званих soft skills, серед яких на першому місці критичне мислення, здатність приймати рішення, адаптивність і емоційний інтелект.

Серед іншого варто зазначити, що реалії сучасної вищої освіти актуалізували перегляд стратегії функціонування університетів. Акцент із навчання поступово змістився на науку та дослідження, підтримка цілісності досліджень та їх етики стали ключовим аспектом посилення авторитету університетів і зміцнення їх ролі в суспільстві.

Неабияку конкуренцію традиційній освіті становить неформальна освіта (тренінги, конференції, онлайн-лекції тощо), яка є добровільною і самостійною, довічною і мотивована

головним чином внутрішніми інтересами, цікавістю, дослідженням, характером виконуваних завдань і соціальною взаємодією. Це також новий виклик для системи державного управління, яка зіткнулася з проблемою вироблення механізмів сертифікації, валідації та евалюації такої освіти та прирівнювання її до формальної освіти. Неформальне навчання відбувається у зручний час у зручному місці, може бути лінійним або нелінійним, часто є самостійним і візуальним або об'єктно-орієнтованим. Воно забезпечує експериментальну основу та мотивацію для подальшої діяльності та навчання. Університетська освіта поки що залишається пріоритетною через відсутність законодавчого закріплення вищезазначених норм стосовно неформальної освіти.

Усі вищеперераховані виклики перманентно форматують механізми державного управління в галузі вищої освіти та саму парадигму її розвитку на державному та інституційному рівнях. Інтернаціоналізація і конкуренція з боку провайдерів неформальної освіти стали підставою для системних змін із метою забезпечення різноманітності, мультикультурності, інтерактивності навчального процесу та рівного доступу до університетської освіти. Зовнішнє середовище формулює запит на зміни, залишаючи високі вимоги до якості освітніх послуг, що лежить у підпорядкуванні держави. Уніфікація й інтеграція в політичній та економічній сферах спонукають до вироблення єдиних стандартів також в освіті. Крім того, ринок праці та суспільні відносини актуалізували запит на працівників нової формації, тому уніфікований підхід до розроблення стратегій, навчальних програм і базових компетентностей сприяє розширенню можливостей працевлаштування вдома та за кордоном.

Такі швидкі і прогресивні темпи розвитку технічного прогресу і суспільних відносин ставлять на порядок денний питання перегляду цінностей, місій та візій університетів у всьому світу. Промоутерами, звичайно, виступають міжнародні організації, а органи державного управління асимілюють і адаптують міжнародні стандарти до умов розвитку країни.

У 2018 р. Наглядова рада Великої хартії університетів запустила проект «Living Values» («Життєві цінності»), ставлячи за мету допомогти ЗВО визначити, прийняти і жити за цінностями, які дають їм змогу успішно виконувати свою місію та співпрацювати з громадою. Передбачається, що рекомендації щодо життєвих цінностей допоможуть університетам забезпечити підтримку цінностей, які б відображали їх місію та потреби громади; співробітники, студенти та зацікавлені сторони будуть активно залучені до визначення цих цінностей; всі члени установи здатні розділяти та ефективно функціонувати за цими визначеними цінностями.

Спочатку проект було запущено в 10 університетах із 9 країн світу [4]. Залучення різноманітної групи досвідчених акторів освітнього простору забезпечило різнопланове бачення сучасних цінностей, які розміщені у відкритому доступі на офіційному сайті Наглядової ради Великої хартії університетів у вигляді корисних практичних рекомендацій і фактів, які дають змогу іншим університетам переосмислити та переглянути свої цінності, а також зрозуміти, наскільки ефективно вони діють і/або як це поліпшити [4].

Під час визначення цінностей ЗВО повинні розуміти концептуальні та практичні відмінності між найвищими цінностями (на відміну від, наприклад, оперативних) і тим, як вони можуть відобразитись у місії, політиці, поведінці, процесах і структурах. Серед зазначених цінностей, на які спираються інституційні місії, в пілотному проекті перераховано такі:

- цілісність і чесність;
- справедливість;
- творчість, інноваційність і досконалість;
- соціальна відповідальність і громадська діяльність;
- різноманітність, плюралізм та інклюзивність;
- здоров'я, благополуччя та турбота спільноти.

До переваг такої пілоотної версії та апробації результатів проекту можна включити такі:

- оцінка поточних і бажаних цінностей, ступінь їхньої відповідності та реалізації на практиці, і як вони можуть покращити те, що робить університет і як він це робить;
- визначення того, де може бути розрив між цінностями, що виступають, та їх реальною реалізацією, та як вони можуть стати ефективнішими і вигіднішими;
- можливість сприяти зовнішньому обговоренню інституційної культури та атмосфери кризь призму системи цінностей;
- можливість побудувати та зміцнити академічну спільноту та її залучення в університеті загалом, що приведе до підвищення цінностей і місії установи (якщо буде зроблено належним чином, це повинно стимулювати інновації та прихильність, що приведе до покращення результатів навчання дослідження та обслуговування громади);
- можливість співпрацювати із зовнішніми зацікавленими сторонами, повідомляти про цінності та місію та посилювати взаємодію;
- виявлення та усунення бар'єрів для реалізації цінностей установи;
- тісніше узгодження індивідуальних та інституційних цінностей;
- посилення соціальної активності та зміцнення довіри, внутрішньої та ззовні.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Університети традиційно являють собою осередки культури, знань, важливих наукових розробок, вікових традицій у гармонійній синергії з турбулентними змінами сучасної доби, що делегує їм повноваження головного генератора ідей та інновацій у суспільстві та системі державного управління. Проте реалії доби змушують поступитися рядом академічних високих функцій на користь забезпечення суспільного блага, тривалого розвитку та служіння громаді, до якої університет належить. Саме така філософія формує сучасну систему цінностей традиційної університетської освіти.

Система цінностей вищої освіти формувалась і прописувалась в установчих документах міжнародних організацій та установ із питань вищої освіти більш ніж півстоліття тому, а отже, потребує перегляду. Сучасні політичні та економічні процеси впливають не лише на вироблення державної політики в галузі вищої освіти, вони ввели в університетські реалії поняття «біженці», «сталий розвиток», «джерела фінансування», «колективний контроль», «суспільна відповідальність» тощо, зумовлюючи вироблення адекватної стратегії забезпечення потреб сучасного суспільства, відповідаючи на виклики інтернаціоналізації та глобалізації. Найбільшою проблемою залишається забезпечення рівного доступу до освіти шляхом об'єднання національних і міжнародних зусиль для подолання нерівності в доступі та успішності вищої освіти в усьому світі.

Розуміючи глобальний характер змін у вищій освіті, міжнародні організації (Міжнародна асоціація університетів, Асоціація університетів Європи, Наглядова рада Великої хартії університетів) проводять численні заходи (вебінари, конференції, кейс-стаді та інше) з вироблення єдиної стратегії розвитку вищої освіти в різних регіонах світу з акцентуванням на цінностях, що покладено в основу університетської місії. Наглядова рада Великої хартії університетів запустила проект, в якому може взяти участь кожен ЗВО-підписант Хартії, під назвою «Життєві цінності», спрямований на вивчення суспільної думки стосовно набору основних цінностей, за якими ЗВО функціонуватимуть найефективніше. За результатами буде вироблена стратегія закріплення найактуальніших цінностей у нормативних документах державних органів із подальшим розробленням ними механізмів імплементації цих норм у діяльність ЗВО.

Українські ЗВО-підписанти обов'язково повинні долучитись до такої масштабної кампанії з формування етичного підґрунтя функціонування сучасних ЗВО. Крім того, це надає доступ до розуміння трендів передових університетів світу, може слугувати основою нової

Механізми державного управління

стратегії розвитку держави у світлі трансформації вищої освіти, роблячи її конкурентоспроможною на світовому ринку освітніх послуг і відповідальною перед громадами.

Список використаної літератури:

1. Асоціація університетів Європи (офіційний сайт). URL: <https://eua.eu/about/who-we-are.html>.
2. Міжнародна асоціація університетів (офіційний сайт). URL: <https://www.iau-aiu.net>.
3. Наглядова рада Великої хартії університетів (офіційний сайт). URL: <http://www.magna-charta.org>.
4. “Living Values in Higher Education Institutions” project of Magna Charta Observatory. URL: <http://www.magna-charta.org/activities-and-projects/living-values-project>.

References:

1. Asotsiatsiia universytetiv Ievropy (ofitsiynyi sait). URL: <https://eua.eu/about/who-we-are.html>.
2. Mizhnarodna asotsiatsiia universytetiv (ofitsiynyi sait). URL: <https://www.iau-aiu.net>.
3. Nahliadova Rada Velykoi Khartii universytetiv (ofitsiynyi sait). URL: <http://www.magna-charta.org>.
4. “Living Values in Higher Education Institutions” project of Magna Charta Observatory. URL: <http://www.magna-charta.org/activities-and-projects/living-values-project>.

УДК 351:628.1:331

DOI <https://doi.org/10.32836/2310-9653-2019-2-60-72>

І. І. Крилова, кандидат юридичних наук,
докторант Національної академії державного
управління при Президентові України

ЗАХИСТ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ У СФЕРІ ВОДОПОСТАЧАННЯ ТА ВОДОВІДВЕДЕННЯ. СТАНДАРТИ УКРАЇНИ ТА ЄС

У статті проаналізовано державну політику у сфері захисту прав споживачів послуг із водопостачання та водовідведення. Здійснено аналіз нормативно-правових актів у сфері водопостачання та водовідведення і у сфері захисту прав споживачів послуг і визначено всі регламентовані права споживачів. Більше половини регламентованих прав залишається нереалізованою з різних причин, пов'язаних із недостатністю інформації для споживача до відсутності ефективних механізмів реалізації прав споживача та їх захисту. Держава гарантує захист прав споживачів у сфері питної води різними шляхами, але серед них немає простого, безкоштовного та дієвого позасудового механізму. Автор систематизує найчастіші порушення прав споживачів послуг централізованого водопостачання та водовідведення: порушення гарантій щодо якісних і кількісних показників послуг; порушення процедур тарифоутворення; порушення прав споживачів під час подвійного утримання комісійної винагороди за приймання платежів від споживачів; порушення умов договору про надання послуг тощо та зазначає про наявність лише двох способів захисту прав: судовий або досудовий шляхом надання претензії виробнику послуг. Автор аналізує

© **І. І. Крилова, 2019**